

18. Bubak J. Nazwiska ludności dawnego starostwa Nowotarskiego, cz. I–II. *Prace onomastyczne*, 14–15. /J. Bubak//– Wrocław etc., 1970–1971. – 248 s.
19. Malec M. Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce. /M. Malec// Kraków, 1994. – 462 s.
20. Rospond S. Struktura i klasyfikacja nazwiska słowiańskiego, /S. Rospond// RKJ WTN V, S. 29–63.
21. Wolnicz-Pawłowska E. Osiemnastowieczne imiennictwo ukraińskie w dawnym województwie Ruskim. *Prace slawistyczne*, 7. /E. Wolnicz-Pawłowska//– Wrocław etc., 1978. – 139 s.
22. Wolnicz-Pawłowska E. Antroponimia łemkowska na tle polskim i słowackim XVI–XIX wiek. /E. Wolnicz-Pawłowska//– Warszawa, 1993. – 340 s.

Halyna Bachynska. The least widespread structural models of the family names of the Ukrainians who were resettled from Poland to Ternopil region

The article analyzes the least widespread structural models of the family names of the Ukrainians who were forcedly resettled in 1945–1946 from the territories where they had been living from time immemorial.

The least widespread models in the material under study are the family names formed with the help of the suffixes -ych-, -ets-, -ko-, -yk-, -aj-, -ej-, -ij-, -ach-, -ok-, -ek-, -ivka-, -an-, -un and some others.

Key words: antroponymy, a proper name, forming suffix, a common name, noun stems.

Стаття надійшла до редакції 23.04.2012 р.

УДК 811.161.2'373.21

ББК 73

Віра Котович (Дрогобич)

**ОЙКОНІМИ САМБІРЩИНИ: ФОНЕТИЧНІ ТА
МОРФЕМНО-СЛОВОТВІРНІ ЗМІНИ**

У статті проаналізовано фонетичні та морфемно-словотвірні зміни, відбиті в назвах окремих бойківських поселень, локалізованих на теренах сучасного Самбірського району Львівської області, з'ясовано характер таких змін, обґрунтовано необхідність повернення ойконімам їхнього первісного звучання.

Ключові слова: Самбірщина, Бойківщина, ойконім, антропонім, апелятив, фонетичні зміни, морфемно-словотвірні зміни, ойконімотвірна модель.

Самбірський район у сучасних межах створений 1965 року. Він розміщений у південно-західній частині Львівської області, переважно в долині річки Дністер та його приток Стривігору, Болозівки, Бистриці та ін., у Передкарпатті – майже повністю в межах Верхньодністровської рівнини, на півдні – на території Самбірсько-Дністровської височини та Верхньодністровських Бескидів. Крайні точки Самбірщини: північна – с. Никловичі, південна – г. Виділок біля сіл Сприня і Звір, західна – с. Рогізне, східна – с. Сусолів [3, 21].

Загалом землі більшої частини сучасної Самбірщини здавен уважалися бойківськими. Про край бойків уперше заговорив П. Шафарик, покликуючись на згадку візантійського імператора К. Багрянородного. Цю землю ідентифікували з сьогоденньою Бойківщиною І. Вагилевич, Г. Бідерман, Й. Целевич, О. Партицький і, нарешті, І. Франко, хоча М. Грушевський сумнівався в тому, що тези К. Багрянородного стосуються мешканців нашого краю [1, 41].

Сьогодні територію Бойківщини науковці умовно поділяють на три частини: західну, центральну і східну. Західна частина – це територія сучасних Польщі і Словаччини майже до пасма Високого Долу або Хрещатої, а також поселення теперішньої Турківщини. Українські дослідники радянської доби долучили до західної частини також бойківські села Великоберезнянського і Воловецького району Закарпаття та південну Дрогобиччину. Центральна частина Бойківщини обмежується Львівською областю, а саме Старосамбірщиною, Сколівщиною, південною смугою Самбірщини і Стрийщини. Східна частина Бойківщини охоплює північно-західну частину Івано-Франківщини. Це майже весь Рожнятівський і Долинський райони. До цього ж регіону зараховують і північну частину Міжгірського району Закарпатської області.

Отже, бойки мешкають у середній частині українських Карпат між Гуцульщиною на півдні, Опіллям – на півночі і Лемківщиною на заході. Схематично Бойківщину можна окреслити руслами рік Стривігор на півночі, Лімницею на сході,

верхів'ям Сяну, а далі Ославою на заході. Південною межею вважають полонинський хребет між Ужем і Тересвою на Закарпатті. Тобто з-поміж поселень сучасної Самбірщини до бойківських ми мали б не зараховувати декілька тих населених пунктів, що розташовані на північ від р. Стривігор – *Вістовичі, Корничі, Купновичі, Никловичі, Орховичі, Рудки* та ін.

Археологічні дослідження стверджують, що терени теперішньої Самбірщини люди заселяли, починаючи з епохи неоліту (5000-1800 р. до н. е.). А 10 городищ княжого періоду біля сіл *Викоти, Вільшаник, Гординя, Городище, Кружжики, Кульчиці, Лопушна, Максимовичі, Калинів, Чуква*, 12 безкурганних могильників, розкритих на околицях сіл *Верхівці, Ковиничі, Кульчиці, Городище, Задністряни, Нагірне, Велика Озимина, Сіде, Мала Білина, Велика Білина*, смт *Дубляни*, м. *Рудки*, існування літописного міста *Самбір* – надійні свідки ранньої колонізації досліджуваної території [3, 85].

Про давнє заселення Самбірщини говорять і самі ойконіми – назви тутешніх поселень – не лише датою своєї першої фіксації в історичному джерелі (така дата насправді є набагато молодшою від фактичного року народження поселення), але й ойконімотворчими афіксами та характером етимонів.

Мета нашої статті – розглянути походження тих ойконімів бойківської Самбірщини, що з плином часу зазнали фонетичних чи морфемно-словотвірних змін.

Зі Самбірщиною пов'язано багато відомих в історії краю особистостей. У селі *Кульчиці* народився гетьман України XVII ст. Петро Конашевич-Сагайдачний. У мовленні місцевих жителів село і досі називається *Кульчичі*, хоча сьогодні офіційним вважається варіант *Кульчиці*. Про походження ойконіма *Кульчиці* (< *Кульчичі*) маємо ґрунтовну доповідь Я. Рудницького „Кульчичі чи Кульчиці”, виголошену вченим на з'їзді дослідників Бойківщини в Самборі 10 червня 1934 р. Так називається частина доповіді, а повна назва її “Із дослідів над бойківською топономастикою”. Доповідь надруковано в книзі “Історія села Кульчиць і роду Драго-Сасів” І. Волчка-Кульчицького [1].

Аналізуючи ойконім *Кульчиці*, Я. Рудницький ставив своїм завданням визначити *топономастичний тип* цієї назви, з'ясувати її походження і на цій основі дати відповідь на запи-

тання: чи можна теперішню назву *Кульчиці* вважати полонізмом?

Перша частина розвідки вченого зводиться до пояснення того, що давній слов'янський суфікс **-ич** (< **-*itj**) і його розширений варіант **-ович** є патронічним, тому й назви поселень з цим суфіксом, на зразок: *Бориничі* (оселя синів *Борині*), *Лисовичі* (оселя потомків *Лиса*) тощо вказують на місце, де живуть чи жили сини, потомки, нащадки начальника роду, найменування якого засвідчене в основі. До таких патронімічних назв (сучасні ономасти називають їх відпатронічними ойконімами) належать і *Кульчиці*. Отже, логічним у назві цього поселення мав би бути суфікс **-ич-і**, а не **-иц-і**. Функціонування останнього автор пояснює польським впливом, бо ж у польській мові давній **-*itj** перейшов у **-іц** (пор. *дзєдиц, ксєнджиц, паніц*), хоча, з іншого боку, **-ці** в назві *Кульчиці* можна пояснювати своєрідною дисиміляцією або впливом українських ойконімів типу *Микулинці, Воскресинці* [1, 5-6].

Задекларувавши морфемно-словотвірну зміну, що відбулася в ойконімі *Кульчиці*, Я. Рудницький наголосив, що в історичних джерелах назва *Кульчиці* звучала ще як *Кольчице, Кульчице*. Виходило б, що *Кульчиці* – це давнє *Кольчичі*, потомки *Кольки*, що повинно би дати сьогодні *Кільчичі*. Однак, якщо такої зміни не відбулося, то імовірніше, що *Кульчиці* – це поселення, засноване потомками не *Кольки*, а *Кульки* [1, 6-7].

Власну особову назву *Kolec, Kolka*, що походить від імені *Mikołaj / Nikolaj* вбачає в патронімі, що став етимомом для ойконіма *Kolczyce > Kulczyce*, В. Макарський [7, 136].

Перша відома нам писемна фіксація назви поселення засвідчена у привілеї князя Лева Даниловича від 1284 р.: село *Кольчицѣ*...до *Кольчиць* [Акт., 506]. Подальші документальні згадки в історичних джерелах такі: 1425 р. – *de Colczyce* [AGZ IV, 14]; 1437 р. – *Culczicze* [AGZ XIII, 457]; 1487 р. – *Kylczycze* [AGZ XVIII, 3569]; 1515 р. – *Kolczicze* [ŻDż. XVIII/I, 140]; 1565 р. – *Kulczycze* [ЖУР I, 245]; 1589 р. – *Kolczyce Nobilium* [ŻDż. XVIII/I, 29]; 1648 р. – *z Kulczyc* [AGZ XXI, 13]; 1785-1788 рр. – *Kulczyce Rustykalne, Kulczyce Szlacheckie* [ЙМ, 165]; 1883 р. – *Kulczyce rustykalne i szlacheckie* [SG IV, 859]; 1907 р. – *Kulczyce Rustykalne, Kulczyce Szlacheckie* [Skor., 570]; 1947 р. –

Кульчиці Рустикальні [АТП, 917], *Кульчиці Перші* [АТП, 138]; *Кульчиці Шляхоцькі* [АТП, 917], *Кульчиці Другі* [АТП, 138].

Аналіз найдавніших документальних свідчень дає змогу трактувати назву поселення як відпатронімний ойконім на **-ичі** від власної особової назви *Колька* з первісним значенням: „*Кольчичі* – поселення, яке заселяє рід чи піддані *Кольки* – *Кольчичі*”.

Щодо власної особової назви *Колька*, то це суфіксальне утворення з суфіксом **-к-а** від християнського імені *Коля* від *Микола* (*Миколай, Никола*) [ВІЛ, 77].

П. Чучка, чоловіче ім'я *Коля* співвідносить не лише з *Микола*, але й з повним іменем *Коста* [6, 278].

Від XVIII ст. в офіційних документах фігурують назви двох сіл – *Кульчиць Рустикальних* і *Кульчиць Шляхецьких*. Поняття *рустикальні землі* означає селянські земельні наділи, що передавалися у спадок. Майже до кожної княжої осади вільних селян – лицарів чи дрібної української шляхти, починаючи від XVI ст., польський уряд прикріплював нових осадників і на своїх правах та умовах творив так звані королівські села. Вони належали до королівського трону і ними керувала спеціальна адміністративна влада – королівська камера. Фактичними управителями таких сіл були міські старости. Старости віддавали керівництво підстаростам, а останні наставляли своїх солтисів, котрі приймали осадників, управляли селом, за що одержували відповідний наділ землі та рівні зі шляхтою права [1, 35].

Своєрідним явищем для Бойківщини є велика кількість дрібних шляхетських родів. У таких селах, як *Явора, Ільник, Турка, Бачина, Сілець, Гординя, Городище, Лука, Білина, Бережниця, Блажів, Ясениця, Кропивники, Монастирець, Кульчиці, Комарники, Терло, Крушельниця, Топільниця, Ортиничі, Корчин* вели власні господарства селяни, які здавна гордилися своїм княжо-боярським і лицарсько-шляхетським родовим походженням [1, 83]. Атрибутивний компонент в ойконімі *Кульчиці Шляхецькі* вказує на приналежність родин, замешканих у цьому поселенні, до давніх лицарсько-шляхетським родів.

Така ж морфемно-словотвірна зміна, як у теперішній назві поселення *Кульчиці* з колишньої *Кольчичі* відбулася і в ойконімі *Бірчиці*, давніше *Бірчичі* чи навіть *Борчичі*. Перша писемна згадка про поселення припадає на 1436 р. – *Borczyce* [AGZ XIII, 2];

1515 p. – *Borczyce* [ŻDż. XVIII/I, 129]; 1680 p. – *między Burczycami* [AGZ XXII, 51]; 1785-1788 pp. – *Burczyce Nowe / Burczyce Niemieckie, Burczyce Stare* [ЙМ, 33]; 1880 p. – *Burczyce stare i nowe* [SG I, 474]; 1907 p. – *Burczyce Nowe, Burczyce Stare* [Skor., 570]; 1947 p. – *Бірчиці* [АТП, 148].

Якщо вживання ойконіма *Борчиці* замість *Борчичі*, як і в попередньому випадку, можна вважати польським впливом, то зміна *o – y – i* в корені базового слова потребує додаткового дослідження.

М. Худаш первісною назвою поселення називає *Бірчичі* і вказує, що в ній відображено патронімну назву на **-ичі** *Бірчичі* “рід чи піддані *Бірка*”, утворену від особової назви *Бірко*. Антропонім *Бірко* (*Бирко*) [Ил., 75] < *Биръ* [Мор, 12] – слов’янська автохтонна відкомполітна (від імені-комполіта типу **Биримиръ*) власна особова назва. Написання *Burczyce* замість *Бірчичі* вчений вважає помилковою польською деформацією за асоціацією з польським апелятивом *bur* або й *bór* [5, 33], а інших писемних фіксацій, з XV-XVII ст., не наводить.

В. Макарьський вказує, що в XV ст. поселення засвідчено, як *Borczyce*, у XVI ст. – *Borczyce, Burczyce*, у XVII-XVIII ст. – *Burczyce*. У процесі переходу *or > ur* польський дослідник вбачає “вплив укання”, а етимологом ойконіма визначає патронімну назву, що походить від особової назви *Borka* [SSNO I, 218] або *Borzec* [SSNO I, 226; 7, 48].

Гадаємо, що первісним варіантом назви поселення був документально засвідчений в історичних джерелах *Борчичі*. Зіставлення цього ойконіма з апелятивом *bip / bór* “сосновий або інший шпильковий ліс з переважанням сосни” [СУМ I, 188] народноетимологічним способом спричинило зміни *o – ou – y – i* в корені етимона.

Незрозумілим є мотив перейменування давнього ойконіма *Баранчичі* на теперішній *Баранівці*. В історичних документах цей ойконім засвідчено так: 1436 p. – *Baranczyce* [AGZ XIII, 24]; 1515 p. – *Baranczyce* [ŻDż. XVIII/I, 139]; 1589 p. – *Baranczyce Minor* [ŻDż. XVIII/I, 18], *Baranczyce Maior* [ŻDż. XVIII/I, 20]; 1657 p. – *z Baranczyc* [AGZ XIX, 120]; 1785-1788 pp. – *Barańczyce Wielkie* [ЙМ, 12]; 1907 p. – *Barańczyce Wielkie* [Skor., 569]; 1947 p. – *Баранчичі* [АТП, 881], *Баранівці* [АТП, 148].

В. Макарьський виводить ойконім *Баранчичі* від патронімної назви *Баранчичі*, що є похідною від особової назви *Varanek*, *Varaniec* [SSNO I, 88; 7, 30].

Можливо, у первісній назві поселення відображено родинну назву *Баранчичі* “родина *Баранчича*”, що є похідною від антропоніма *Баранчич*. Антропонім *Баранчич* – патронім на **-ич** від *Баранко* < *Баран* [2, 123] – слов’янської автохтонної відапелятивної (від апелятива *баран*) власної особової назви.

М. Худаш, не заперечуючи відапелятивного походження антропоніма *Баран*, зазначає, що це може бути і відкомполітна власна особова назва. Вчений припускає, що давня слов’янська власна особова назва *Боран* (*Boran*), наведена Я. Свободою в одному антропонімійному ряді з *Bohan*, *Vojan*, *Vičan* [Sv., 157], могла побутувати у мовленні, а далі й закріпитися на письмі як *Баран* за асоціацією з апелятивом *баран*. У свою чергу *Боран* – похідне суфіксальне утворення від вихідного *Боръ* [Мор., 9], що походить від якогось із імен-комполітів з препозитивним або й постпозитивним компонентом **Бор(и)-**, **-боръ** типу *Бориславъ*, *Боримиръ*, *Домаборъ*, *Тугоборъ* тощо [4, 18-19].

П. Чучка співвідносить антропонім *Баран* з апелятивом *баран*, однак, розглядаючи *Баран* як прізвище закарпатських українців, припускає, що воно могло утворитися і від антропоніма *Бара* за допомогою суфікса **-ан**. У свою чергу, антропонім *Бара*, за спостереженнями вченого, міг утворитися і від угорського гіпокористичного чоловічого імені *Vara*, що походить з офіційного *Varabas*, і від хорватського розмовного чоловічого імені *Vara*, співвідносного з повними іменами *Varabas*, *Barlam*, *Barnada*, *Bartol* та ін., і від чеського імені *Bartoloměj*, і від сербського чоловічого імені *Баро* < *Бранислав* [6, 48-49].

Отже, ми розглянули три бойківські ойконіми, локалізовані на території теперішньої Самбірщини, що протягом кількавікового свого побутування зазнали різних морфемно-словотвірних або фонетичних змін. Заміна давнього патронімічного суфікса **-ич-і** на **-иц-і** (*Борчичі* > *Борчиці*, *Кольчичі* > *Кольчиці*) спричинена українсько-польською інтерференцією, суфікса **-ич-і** на **-івц-і** (*Баранчичі* > *Баранівці*) екстралінгвальними суб’єктивними чинниками; фонема **о** на **і** (*Борчичі* > *Бірчиці*, *Кольчичі* > *Кульчиці*) народною етимологією.

Вважаємо, що названим поселенням слід повернути їхні первісні, історично сформовані назви, які досі активно побутують у мовленні місцевого населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волчко-Кульчицький І. Історія села Кульчиць і роду Драго-Сасів / Іван Волчко-Кульчицький. – Дрогобич: Відродження, 1995. – 389 с.
2. Демчук М. О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV-XVIII ст.: монографія / М. О. Демчук. – К.: Наукова думка, 1988. – 172 с.
3. Самбір і Самбірщина: Краснзнавчий нарис / [Георгій Машура, Дмитро Каднічанський, Анатолій Каднічанський, Осип Козар]. – Дрогобич: Коло, 2005. – 288 с.
4. Худаш М. Л. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від відапелятивних антропонімів) : монографія / М. Худаш. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2004. – 536 с.
5. Худаш М. Л. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від слов'янських автохтонних відкомполітичних скорочених особових власних імен) : монографія / М. Л. Худаш. – К.: Наукова думка, 1995. – 362 с.
6. Чучка П. Прізвища закарпатських українців : Історико-етимологічний словник / Павло Чучка. – Львів : Світ, 2005. – 707+XLVIII с.
7. Makarski W. Nazwy miejscowości dawnej ziemi Przemyskiej / Władysław Makarski. – Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1999. – 429 s.

ДЖЕРЕЛА

- Акт. – Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – перш. полов. XIV ст. – Львів: НТШ, 2004.
- АТП – Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 року.–К.: Укр. вид-во пол. літ-ри, 1947.– 1064 с.
- ВІЛ – Скрипник Л. Г. Власні імена людей: словник-довідник / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська.–К.:Наук. думка, 1996.–335с.
- ЖУР – Жерела до історії України-Руси: [у 7 т.]. – Львів, 1885-1903.
- Илчев – Илчев С. Речник на личните и фамилни имена у българите. – Софія: Изд-во на Българската Академия на науките, 1969.
- ЙМ – Йосифінська (1785-1788) і Францисканська (1819-1820) метрики (Перші поземельні кадастри Галичини. Показчик населених пунктів). – К.: Наукова думка, 1965. – 353 с.
- Мор. – Морошкин М. Я. Словянський іменослов или собрание славянских личных имён в алфавитном порядке. – Спб., 1867.
- СУМ – Словник української мови: [в 11 т.] / ред. кол.: Білодід І. К. (голова) [та ін.]. – К.: Наукова думка. – Т. I. – 1971. – 799 с.

- AGZ: Akta grodzkie i ziemskie czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum t. zw. Bernardyńskiego we Lwowie. – Lwów, 1868-1935. – T. 1-25.
- Skor. – Skorowidz gminny Galicyi. – Wiedeń, 1907. – 1023 s.
- SG – Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – Warszawa, 1880-1902. – T. 1-15.
- SSNO – Słownik staropolskich nazw osobowych // Pod red. i ze wstępem W. Taszyckiego. – Wrocław etc., 1965-1985. – T. 1-7.
- Sv. – Svoboda J. Staročeská osobní jména a naše příjmení. – Praha: Nakladatelství ČSAR, 1964.
- ŽDž.: Zdroja dziejowe. – Warszawa, 1902. – T. XVIII, cz. 1.

Vira Kotovich. Oykonyms by Sambir district: phonetic and morphemic-slovotvirni changes

The article analyzes the phonetic and morphemic-slovotvirni changes reflected in the names of certain boiko settlements, localized in the territory of modern Sambir district, Lviv region, clarified the nature of such changes, the necessity of returning oykonymam their original sound.

Key words: Sambir district, Boikivschyna, oykonym, anthroponym, apelyatyv, phonetic changes, morphemic-slovotvirni changes oykonymotvirna model.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2012 р.

УДК 811. 161. 242
ББК 81.411.1-314

Інна Волянюк (Кременець)

**ОЙКОНІМІЯ ШУМЩИНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ
СТОЛІТЬ**

У статті простежено заселення Шумського району Тернопільської області за даними ойконімії; проаналізовано становлення та розвиток ойконімії краю, беручи до уваги перифіксації назв поселень в історичних документах, характер твірного слова та топонімотворчого форманта.

Ключові слова: ойконім, перифіксація, історичне джерело, апелятив, особова назва.